

Fuzje i przejęcia w sektorze bankowym a finansowanie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw¹

Wstęp

Małe i średnie przedsiębiorstwa (dalej MSP) stanowią istotny składnik gospodarki i ich rozwój przyczynia się do wzrostu ogólnego dobrobytu każdego kraju. Polski sektor przedsiębiorstw jest zdecydowanie zdominowany przez MSP. Badanie GUS o działalności przedsiębiorstw niefinansowych i aktywnych w 2004 roku dostarcza interesujących informacji na temat sektora [*Działalność...*, 2006]. Wartość dodana brutto wytworzona przez przedsiębiorstwa małe (liczba zatrudnionych do 49 osób) oraz średnie (od 50 do 249 zatrudnionych) stanowiła ok. 50% polskiego PKB i wykazuje tendencję wzrostową. W 2004 roku liczba przedsiębiorstw małych wyniosła 1 698 983 (co stanowi 99% całości), średnich 14 003 (0,8%) a dużych 2 754 (0,2%). Ponadto na 8,1 mln zatrudnionych w badanych przedsiębiorstwach, 5,8 mln (71%) stanowili pracownicy zatrudnieni w MSP.

Rozwój MSP opiera się w znacznym stopniu na dostępności źródeł finansowania, ponieważ udział kapitału własnego w całości środków finansowych MSP jest stosunkowo niski (z reguły poziom dźwigni finansowej jest wyższy niż 1²). Pozostała część środków finansowych pozyskiwana jest zatem w znacznym stopniu z banków pod postacią krótko- i długoterminowych kredytów, co dowodzi badanie przeprowadzone przez Ministerstwo Gospodarki [*Raport...*, 2005]. W 2004 roku z kredytu bankowego korzystało regularnie (przynajmniej raz w ciągu roku) 20% MSP (czyli 342 445 przedsiębiorstw).

Poziom rozwoju MSP jest uzależniony od stóp procentowych, polityki kredytowej i zarządzania ryzykiem kredytowym banków. Przy założeniu istnienia doskonałej konkurencji stopa oprocentowania kredytów jest sumą stopy procentowej wolnej od ryzyka oraz premii za ryzyko, ustalonej na podstawie analizy

* Autor jest absolwentem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, obecnie przebywa na studiach podyplomowych organizowanych przez UniCredit S.p.A. we współpracy z Università di Udine. Artykuł wpłynął do redakcji w maju 2006 r.

¹ Niniejszy artykuł powstał na bazie niepublikowanej pracy magisterskiej pt. *Mikro- i mezoekonomiczne skutki fuzji i przejęć w sektorze bankowym*, SGH, Warszawa 2005, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. J. Prokopa.

² Dźwignia finansowa (relacja zadłużenia do kapitału własnego) w wielu krajach europejskich znacznie przekracza 1. Dla przykładu we Włoszech, gdzie dominują małe przedsiębiorstwa (średnia liczba zatrudnionych 4,6 osoby na firmę) przyjmuje się 3 jako „zdrowy” poziom zadłużenia. Pomimo tego wiele przedsiębiorstw charakteryzuje się dźwignią na poziomie 7 i wyższą.

zdolności kredytowej danego przedsiębiorstwa. Jednak w żadnym z krajów nie istnieje doskonała konkurencja na rynku usług bankowych, w rezultacie czego przedsiębiorstwa są często ofiarami zmywy banków, które podnoszą stopę procentową o dodatkową premię za pozycję oligopolistyczną, generując w ten sposób zysk nadzwyczajny (w znaczeniu ekonomicznym). Dlatego konsolidacja sektora bankowego, prowadząca do poprawy pozycji monopolistycznej pozostających na rynku banków prowadzi do coraz bardziej kosztownych kredytów dla MSP i zahamowania rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości³.

Aby określić wpływ fuzji i przejęć banków na MSP należy zidentyfikować poszczególne obszary, w których widoczne są ich skutki, a następnie ocenić ich siłę oraz kierunek. W niniejszym artykule dokonano analizy konsekwencji zmian lokalizacji central połączonych banków, zmiany portfela kredytowego, wpływu na koszty kredytu dla MSP oraz zmiany struktur organizacyjnych banków.

Fala fuzji i przejęć w sektorze bankowym pojawiła się po raz pierwszy w Stanach Zjednoczonych i pod względem ilości dokonanych transakcji znacznie dominuje nad falą europejską (w latach 1980-1998 odbyło się ok. 8000 transakcji) [Rhodes, 2000]. Ponadto stosunkowo łatwo dostępna baza danych stanowi doskonałą podstawę do prowadzenia badań i prób odpowiedzi na pytanie o faktyczne skutki konsolidacji sektora bankowego. Z tego powodu w artykule przytoczone zostaną wyniki prac wielu specjalistów badających rynek amerykański.

Efekty zmiany lokalizacji centrali banku

Do jednych z pierwszych prac dokładnie analizujących efekt przejęć na poziom kredytowania MSP należy praca [Keeton, 1996] który dokonał analizy kredytowania lokalnych przedsiębiorców i farmerów w 10. dystrykcie Stanów Zjednoczonych⁴ bazując na danych dotyczących 652 transakcji. Proces konsolidacji wśród banków w tym regionie miał zarówno zwolenników, jak i przeciwników.

W opinii zwolenników, duży bank prowadzący działalność w wielu regionach, po przejęciu banku lokalnego, ma geograficznie bardziej zróżnicowany portfel kredytowy. W efekcie może pozwolić swoim lokalnym oddziałom na większe przywiązanie do swojego regionu, co objawia się podejmowaniem nowych inicjatyw i wprowadzaniem rozwiązań lepiej dopasowanych do lokalnych potrzeb. Małe banki lokalne zyskują na przejęciu również poprzez zwiększenie płynności. Korzystanie z zasobów banku-matki pozwala na kontynuację polityki kredytowej bez względu na poziom utrzymywanych depozytów. Samodzielne banki lokalne w przypadku zmniejszenia poziomu depozytów są zmuszone do ograniczenia wolu-

³ Dyskusja na temat korzyści i szkód, jakie mogą wyrządzić fuzje banków, przybrała ostatnio na sile w związku z próbą połączenia Banku PEKAO S.A. oraz Banku BPH S.A. (w efekcie połączenia włoskiej grupy bankowej UniCredit z niemiecką grupą HVB w czerwcu 2005).

⁴ Stany Zjednoczone podzielone są na 12 dystryktów, a każdy z nich podlega innej jednostce Federal Reserve Bank. 10. dystrykt z centralą w Kansas City ma swoje oddziały w Denver, Colorado, Oklahoma, Omaha i w Nebrasce.

menu kredytów. Dzięki przejęciu lokalni przedsiębiorcy oraz farmerzy mają nieprzerwany dostęp do kredytów. Dodatkowo przejęcie lokalnego banku może nawet zwiększyć wolumen kredytów, ponieważ bank-matka zwiększając jego płynność umożliwia mu udzielenie dowolnej ilości kredytów, w przypadku nagłego wzrostu zapotrzebowania.

Krytycy przejęć zwracali natomiast uwagę na fakt, że przejęte banki lokalne udzielają mniej kredytów, ponieważ po przejęciu lub fuzji zwiększa się odległość od centrum decyzyjnego. Ponieważ menedżerowie lokalni tracą część samodzielności na rzecz menedżerów z siedziby głównej i muszą przestrzegać bardziej rygorystycznych zasad, część wniosków kredytowych zostaje automatycznie odrzucona. Kolejnym argumentem krytyków jest fakt, że przejęte banki otrzymują dostęp do inwestowania swoich środków w przedsięwzięcia spoza swojego regionu. Jeżeli są to przedsięwzięcia bardziej opłacalne niż kredytowanie lokalne, najprawdopodobniej zmniejszą one wolumen kredytów na rzecz tych właśnie bardziej lukratywnych opcji.

Wyniki analizy przejęć wśród banków wskazują, że przejęcia banków, które nie zmieniły geograficznego miejsca centrali doprowadziły do niewielkich spadków lub nawet do wzrostu kredytowania miejscowych farmerów i przedsiębiorców (patrz tablica 1). Zmiany te były statystycznie istotne jedynie, gdy bank pozostawał w niezmienionej postaci po fuzji lub przejęciu. Natomiast przejęcia, które w efekcie odsunęły centralę od przejętego banku, doprowadziły do znacznego zmniejszenia wolumenu kredytów udzielanych lokalnym farmerom, a w jeszcze większym stopniu przedsiębiorcom (wynik statystycznie istotny).

Tablica 1

Wpływ przejęć na wolumen kredytów przejętych banków wiejskich (10 dystrykt, USA, 1986-1995), skumulowane 3-letnie zmiany procentowe

Zmiana właściciela	Liczba banków	Zmiana wolumenu kredytów dla	
		farmerów	przedsiębiorców
Centrala pozostała w pobliżu			
bank został młodszym partnerem	159	7	16*
bank przetrwał w niezmienionej postaci	56	3	-6
Centrala przesunięta na dużą odległość			
bank spoza stanu przejął bank wiejski	72	-6	6
bank miejski przejął bank wiejski	43	2	-21
bank spoza stanu przejął bank miejski	39	-23	-34**

* statystycznie istotne przy poziomie 10%

** statystycznie istotne przy poziomie 5%

Źródło: [Keeton, 1996]

Wyniki analizy otrzymane dla fuzji i przejęć banków miejskich pokazują podobne zjawisko (patrz tablica 2). Chociaż w przypadku pozostawienia centrali w pobliżu zaobserwowane zmiany były znaczne, nie były statystycznie istotne.

Natomiast zdecydowane i silne efekty występują w przypadku przesunięcia centrali na dużą odległość. Wyraźne obniżenie kredytowania MSP w przypadku przejścia banku miejskiego przez bank spoza stanu odpowiada sytuacji, kiedy bank miejski w wyniku przejścia staje się de facto filią banku spoza stanu.

Tablica 2

Wpływ przejęć na wolumen kredytów przyjętych banków miejskich (10 dystrykt, USA, 1986-1995), skumulowane 3-letnie zmiany procentowe

Zmiana właściciela	Liczba banków	Zmiana wolumenu kredytów dla przedsiębiorców
Centrala pozostała w pobliżu		
bank został młodszym partnerem	59	-19
bank przetrwał w niezmienionej postaci	62	-3
Centrala przesunięta na dużą odległość		
bank spoza stanu przejął bank miejski	128	-28*
bank wiejski przejął bank miejski	35	23

* statystycznie istotne przy poziomie 1%

Źródło: [Keeton, 1996]

Badanie przeprowadzone przez Keetona dowiodło istnienie negatywnego wpływu fuzji i przejęć na kredytowanie MSP jedynie w przypadku przeniesienia centrali na dużą odległość. Prawidłowość ta była statystycznie istotna zarówno dla banków wiejskich, jak i banków miejskich. Natomiast pozostawienie centrali w pobliżu może prowadzić do powiększenia kredytowania MSP.

Zmiany portfela kredytowego banków

W rozważaniach na temat wpływu fuzji i przejęć na MSP należy również uwzględnić pracę Berger, Saunders, Scalise i Dell [Berger i inni, 1998]. Autorzy zwrócili uwagę na fakt, iż większość dokonanych badań i analiz opiera się na wolumenie kredytów banku przed i po przejęciu. Taka analiza pomija jednak bardzo istotny element, jakim jest dynamika procesów fuzji i przejęć. Analiza ta nie uwzględnia reakcji pozostałych instytucji kredytujących. Dlatego autorzy wyodrębnili cztery rodzaje skutków, które powodują fuzje i przejęcia:

1. Efekt statyczny ogranicza się do zmiany wolumenu kredytów dla MSP w proporcji do całości kredytów przed i po przejęciu.
2. Efekt restrukturyzacyjny wynika ze zmiany polityki połączonych banków i wpływa na proporcję wolumenu kredytów do wielkości aktywów banku po połączeniu.
3. Efekt bezpośredni definiowany jest jako różnica pomiędzy wolumenem kredytów banku po połączeniu, a wolumenem kredytów banku o porównywalnej wielkości, który nie był przedmiotem fuzji lub przejęć.

4. Efekt zewnętrzny to wpływ fuzji lub przejęcia na kredytowanie MSP przez pozostałe banki obecne na rynku.

Autorzy w swoim badaniu wzięli pod uwagę 6 tys. fuzji ponad 10 tys. banków w okresie 1970-1990 w Stanach Zjednoczonych. Rezultaty analizy prezentuje tablica 3. Pierwsza kolumna przedstawia kategorie przedsiębiorstw w zależności od poziomu kredytowania. Najmniejsze przedsiębiorstwa to kategoria pierwsza (suma zaciągniętych kredytów poniżej 1 mln USD). W kolejnych kolumnach przedstawiono wielkości nominalne czterech omówionych efektów. Zatem w przypadku fuzji, dla kategorii MSP (<1 mln USD) efekt statyczny wyniósł -25,8 mld USD, co oznacza że połączone banki zmniejszyły wolumen kredytów o 25,8 mld USD w porównaniu z kredytowaniem, jakie zapewniały funkcjonując samodzielnie (przed przejęciem). Efekt restrukturyzacyjny wyniósł 3,5 mld USD, czyli wzrost kredytowania o 3,5 mld USD w porównaniu do kredytowania sprzed połączenia, w wyniku zmiany polityki po połączeniu. Kontynuując, banki po fuzji posiadały portfel kredytów dla MSP o 2,6 mld USD wyższy niż podobny bank, który nie brał udziału w transakcji. Efekt zewnętrzny wyniósł 48,6 mld USD, co oznacza, że w wyniku fuzji pozostałe banki na rynku zwiększyły poziom kredytowania MSP o 48,6 mld USD. Ostatecznie zmiana całkowitej sumy kredytów analizowanych banków była pozytywna i wyniosła 28,9 mld USD. Analogicznie zmiana wywołana przejęciami wyniosła 23,7 mld USD.

Tablica 3

Zagregowane zmiany kredytowania MSP wywołane przez fuzje i przejęcia w okresie 3 lat po dokonaniu transakcji (wartości w mld USD)

Przedsięb. (suma kredytów)	Efekt (wartości w mld USD z 1994 roku)					
	1. Stat.	2. Rest.	3. Bezp.	Suma (1.+2.+3.)	4. Zewn.	Suma wszystkich
Fuzje						
<1 mln (MSP)	-25,8	3,5	2,6	-19,7	48,6	28,9
1 mln – 25 mln	16,3	-10,8	-5,1	0,4	69,7	70,1
> 25 mln	70,0	-8,0	-52,8	9,2	79,4	88,6
Suma	60,5	-15,3	-55,3	-10,1	91,4	81,3
Przejęcia						
<1 mln (MSP)	-7,0	0,4	7,8	22,5	22,5	23,7
1 mln – 25 mln	2,9	0,1	7,3	-47,1	-47,1	-36,8
> 25 mln	29,3	-3,5	-16,9	55,7	55,7	64,6
Suma	25,2	-3,0	-1,8	-7	-7	13,4

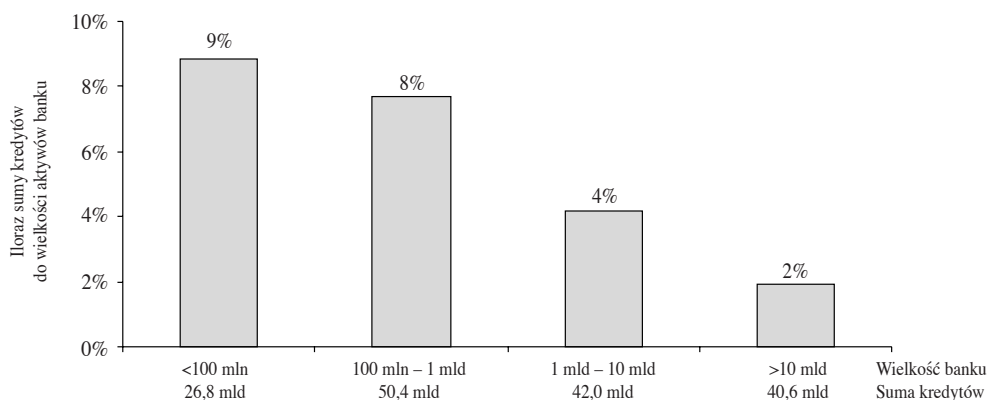
Źródło: [Berger i inni, 1998]

Warto zwrócić jednak uwagę, iż jedynie pierwsze trzy efekty są wynikiem dokładnej estymacji, natomiast czwarty efekt (zewnątrzny) jest trudną do uzasadnienia wartością szacunkową, na co zwracają uwagę również Berger, Saunders, Scalise i Udell [Berger i inni, 1998]. Gdybyśmy skoncentrowali się na wartości netto wyłącznie pierwszych trzech efektów, to wartość udzielanych kredytów w wyniku fuzji spadłaby aż o 19,7 mld USD. Wynik ten jest dość niepokojący, jeśli chodzi o możliwości rozwoju MSP.

Sytuacja MSP wywołana przejściami banków nie ulega zbyt dużej poprawie, gdyż całkowita wartość kredytów zgodnie z szacunkami trzech pierwszych efektów wzrasta w skali całego Stanów Zjednoczonych zaledwie o 1,1 mld USD.

Autorzy przedstawili również rozkład kredytowania małych przedsiębiorstw (wielkość kredytów poniżej 1 mln USD) w zależności od wielkości banku. Wyniki tej analizy przedstawione są na rysunku 1. Wraz ze wzrostem wielkości banku⁵ maleje udział kredytów dla MSP, chociaż poziom kredytowania utrzymuje się na poziomie ok. 40,6 mld USD. Interesujący jest spadek poziomu kredytowania wraz ze wzrostem wielkości banku z przedziału 100 mln – 1 mld do 1 mld – 10 mld. Ponadto należy zauważyć, że pomimo 4,5 razy mniejszego udziału kredytów pomiędzy najmniejszymi a największymi bankami, poziom kredytowania MSP jest 1,5 razy większy w przypadku banków większych.

Rysunek 1. Proporcja sumy kredytów udzielonych MSP (każde MSP posiada kredyt o wartości poniżej 1 mln USD) do całości aktywów banku

Źródło: [Berger i inni, 1998]

Koszty kredytu dla MSP

Interesujące podejście do problemu kredytowania małych przedsiębiorstw prezentuje praca Bergera, Rosena i Udella [Berger i inni, 2001]. W przeciwieństwie do poprzednich badań, autorzy skoncentrowali się na przedsiębiorstwach rezyg-

⁵ Za wielkość banku uznaje się tutaj wielkość aktywów.

nując z analizy portfeli kredytowych banków. Oparli się oni na danych o liniach kredytowych 4630 amerykańskich przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 500 osób, uzyskanych z National Survey of Small Business Finance (NSSBF) z 1993 roku. Wbrew popularnym tezom mówiącym, że wraz ze wzrostem wielkości banku, kredytowanie małych przedsiębiorstw zmniejsza się, autorzy twierdzą, że szansa na uzyskanie kredytu z danego banku przez małe przedsiębiorstwo jest wprost proporcjonalna do udziału w rynku tego banku.

W przypadku bardzo małych kredytów (linia kredytowa poniżej 100 tys. dolarów) oraz bardzo małych banków (wielkość aktywów poniżej 100 milionów dolarów) reguła ta jednak nie ma zastosowania, gdyż duże banki raczej unikają udzielania bardzo małych kredytów, a małe banki unikają udzielania bardzo dużych kredytów.

Autorzy zauważyli również związek pomiędzy strukturą rynku, a polityką cenową dotyczącą kredytów. Stopy procentowe kredytów są niższe, gdy rynek jest zdominowany przez duże banki, a wyższe gdy na rynku obecni są tylko mali gracze. Wynika to z innego rodzaju konkurencji pomiędzy bankami, ponieważ na rynku zdominowanym przez duże banki (o ile nie dojdzie do zмовy pomiędzy nimi) konkurencja jest znacznie bardziej agresywna. Autorzy uważają, że procesy konsolidacyjne w Stanach Zjednoczonych, gdzie duże banki poszerzają pole działania i wchodzą na nowe rynki, powodują obniżenie stóp procentowych i kosztów kredytów dla małych przedsiębiorstw. Wniosek ten jest prawdziwy, o ile nie dojdzie do dominacji jednego lub dwóch banków na rynku.

Wpływ struktury organizacyjnej banków na kredytowanie MSP

W rozważaniach na temat wpływu procesów konsolidacyjnych na małe i średnie przedsiębiorstwa należy również zwrócić uwagę na pracę [Takats, 2004], w której autor analizuje udzielanie kredytów MSP z punktu widzenia struktury organizacyjnej, a nie wielkości banku. Autor wychodzi z założenia, że struktura organizacyjna jest pochodną wielkości, zatem konsolidacja ma pewien wpływ na kredytowanie MSP, jednak wpływ ten nie jest bezpośredni. Autor buduje model oparty na asymetrii informacji w ramach banku oraz stałych, niezależnych od wyników płacach. Za pomocą modelu bada konsekwencje asymetrii informacji pomiędzy pracownikami banku udzielającymi kredytów, a zarządem banku. Autor zakłada, że pracownicy posiadają dokładniejsze informacje o swoich klientach niż zarząd. Model wskazuje na istnienie dwóch równowag.

Pierwsza charakteryzuje się brakiem zwolnień pracowników. Wynika to z faktu, że bank wymaga niskich wyników, przez co pracownicy zawsze spełniają zadane normy. Jednak pracownik nie przykłada więcej wysiłku, kiedy potencjalne możliwości sprzedaży kredytów są wyższe od minimalnych norm narzuconych przez zarząd, co prowadzi do oczywistych nieefektywności. Ze względu na kontynentalny charakter pracy i zarządzania pracownikami równowaga ta została określona mianem polityki frankfurckiej (*Frankfurt policy*).

Druga równowaga charakteryzuje się dyscyplinującą rolą zwolnień. Zarząd wymaga wysokich wyników od pracowników, a kiedy minimalne normy sprzedaży nie są spełnione pracownik zostaje zwolniony bez możliwości powrotu. Strata efektywności w tej równowadze wynika z faktu, że kiedy pracownik jest świadomy, że cel nie jest możliwy do osiągnięcia przestaje dokładać jakiegokolwiek wysiłku do swoich działań. Ze względu na anglosaski charakter zarządzania model ten określany jest mianem polityki londyńskiej (*London policy*).

Problem asymetrii informacji może zostać rozwiązany poprzez zatrudnienie menedżerów (decentralizacja), którzy będą nadzorować pracowników. Jednak rozwiązanie to chociaż podnosi wolumen sprzedaży wymaga zatrudnienia dodatkowych ludzi. Małe banki można interpretować w modelu jako banki z niską liczbą pracowników udzielających kredytów, przez co są oni zawsze należycie nadzorowani, a sprzedaż jest efektywna.

Wyniki uzyskane przez autora stoją w sprzeczności z tradycyjną teorią portfela kredytowego, która opiera się na założeniu, że duże banki mają dostęp do dużych kredytobiorców oraz mogą lepiej alokować swój portfel klientów. Dlatego są bardziej skłonne wybrać dużych klientów kosztem mniejszych. Jednak model wskazuje, że nie wielkość, lecz struktura organizacyjna jest istotna, a wolumen sprzedaży zależy od asymetrii informacji w banku. Jak zostało ukazane w tablicy 4 konsolidacja prowadzi do dwóch efektów w zależności od struktury organizacyjnej. Jeżeli scentralizowane banki są bardziej efektywne, wzrost dobrobytu banku nie jest jasny, ponieważ zmniejsza się nieefektywność zarządzania i jednocześnie spada wolumen kredytów. W przypadku gdy bardziej efektywne są banki zdecentralizowane, wzrost ogólnego dobrobytu jest pozytywny, ponieważ zarówno efektywność kosztów, jak i wolumen kredytów rośnie.

Tablica 4

Efekty konsolidacji banków

Optymalna forma organizacyjna		Centralizacja	Decentralizacja
Efekty konsolidacji na:	Efektywność kosztów	Pozytywny	Pozytywny
	Wolumen kredytów	Negatywny	Brak

Źródło: [Takats, 2004]

Parametrem rozpatrywanym w modelu jest również technologia w postaci systemów informacyjnych (patrz tablica 5). Kiedy zarówno przed, jak i po wprowadzeniu nowych systemów informacyjnych w banku optymalną strukturą organizacyjną jest centralizacja, wolumen kredytów jak również zyski banku nie ulegają zmianie. Jednak jeżeli optymalną strukturą organizacyjną jest decentralizacja, pojawiają się pozytywne zmiany w zyskach banku, tym większe im większe są zmiany w zakresie technologii. Najciekawszym przypadkiem jest przypadek trzeci, w którym wprowadzenie nowych systemów informacyjnych powoduje zmianę struktury organizacyjnej. W takim przypadku nie tylko wolumen kredytów i zyski banku rosną, ale również zatrudnienie, ponieważ bank musi zatrudnić nowych menedżerów

do kontroli pracowników. Jest to więc przykład poprawy technologii prowadzącej do zwiększenia zatrudnienia.

Tablica 5

Wpływ zmian organizacyjnych na wolumen kredytów i zyski banków

Optymalna forma org.	Przed poprawą technologii	Centralizacja	Decentralizacja	Centralizacja
	Po poprawie technologii	Centralizacja	Decentralizacja	Decentralizacja
Wpływ na wolumen kredytów		Brak	Brak	Pozytywny
Wpływ na zyski banku		Brak	Pozytywny	Pozytywny

Źródło: [Takats, 2004]

Konsekwencje fuzji i przejęć banków dla sektora MSP w Polsce

Według wiedzy autora nie istnieją dostępne opracowania analizujące wpływ fuzji i przejęć w sektorze bankowym w Polsce na rozwój MSP. Brak publikacji odpowiednich danych przez banki uniemożliwia dokonania takiej analizy jak [Keeton, 1996] czy [Berger i inni, 1998]. Jednocześnie brak zbiorczych informacji od przedsiębiorstw uniemożliwia analizę skutków od strony MSP tak jak tego dokonali [Berger i inni, 2001]. Również relatywnie niewielka liczba transakcji oraz dokonująca się w ich trakcie transformacja polskiej gospodarki znacznie utrudnia wyodrębnienie skutków fuzji i przejęć spośród różnorodnych czynników. Wpływ transformacji widać doskonale na przykładzie marży odsetkowej, która w latach 1999-2002 znacznie wzrosła (spadek oprocentowania lokat był istotnie wyższy niż spadek oprocentowania kredytów). Chociaż postępująca w tym czasie konsolidacja sektora bankowego byłaby doskonałym wyjaśnieniem tego trendu, prawdziwą przyczyną była zmiana polityki monetarnej realizowanej przez Radę Polityki Pieniężnej [Uwarunkowania..., 2002].

Bazując jednak na dokonanych opracowaniach można sformułować pewne wnioski potencjalnie prawdziwe również dla polskich warunków. Najbardziej odpowiednim badaniem byłoby przeprowadzone przez [Keeton, 1996], analizujące skutki pozostawienia centrali banku lub przeniesienia jej na znaczną odległość. W warunkach polskich przeniesienie centrali na znaczną odległość byłoby porównywalne z przejściem polskiego banku przez bank zagraniczny przy jednoczesnej utracie suwerenności banku krajowego. Pozostawienie centrali w okolicy odpowiadałoby przejściu banku polskiego przez inny bank polski. Porównanie takie byłoby zgodne z rezultatami wywiadów przeprowadzonych z członkami zarządów banków [Uwarunkowania..., 2002], którzy stwierdzili, że przejęcia polskich banków prowadzą do faktycznego i formalnego podporządkowania centralom zagranicznym⁶. Brak możliwości samodzielnego kształtowania polityki i zarządzania

⁶ Zjawisko to obecne było przy większości przejęć polskich banków. Wyjątkiem może tutaj być ING Bank Śląski, który po transakcji stworzył w Polsce regionalne centrum zajmujące się Europą

ryzykiem (w tym kredytowym) może utrudniać lub nawet uniemożliwić dostęp MSP do kredytu.

Wydaje się zatem wskazane pogłębienie analizy wpływu fuzji i przejęć w sektorze bankowym na kredytowanie MSP. Zdecydowaną przeszkodą może okazać się opór zarządów banków przed ujawnieniem danych mogących posłużyć do takiej analizy. Badanie składu portfela kredytowego i historycznych stóp procentowych banków w Polsce prawdopodobnie dostarczy wielu interesujących spostrzeżeń, które jednak mogą negatywnie wpłynąć na wizerunek niektórych z nich. Dlatego dopóki banki nie zostaną prawnie zobowiązane do dokonywania odpowiednich zestawień, badania wpływu fuzji i przejęć na MSP w Polsce będą obarczone istotną niepewnością.

Podsumowanie i wnioski

Zagadnienie fuzji i przejęć w sektorze bankowym oraz ich skutki gospodarcze są bardzo istotnym zagadnieniem badawczym, ze względu na kluczowy charakter sektora bankowego. W niniejszym artykule autor skoncentrował się na wpływie fuzji i przejęć na małe i średnie przedsiębiorstwa.

W ogólnodostępnej literaturze pozycje poświęcone temu zagadnieniu traktują głównie o bankach i przedsiębiorstwach amerykańskich. Wynika to głównie z łatwej dostępności danych oraz licznej próbie pozwalającej dokonać faktycznie istotnych analiz. Brakuje natomiast danych i opracowań opierających się na danych pochodzących z sektora bankowego Europy Zachodniej, krajów Europy Środkowej i Wschodniej będących w okresie transformacji gospodarczej oraz krajów azjatyckich. Ze względu na odmienne specyfiki rynków różnych krajów, wnioski oparte na badaniach amerykańskich mogą nie być reprezentatywne dla procesów zachodzących w sektorach bankowych innych państw. Ponadto same badania konsolidacji banków amerykańskich nie są jednoznaczne i niejednokrotnie dowodzą istnienia skutków, które są ze sobą sprzeczne.

W swojej pracy [Berger i inni, 1998] dowodzą istnienia pozytywnego wpływu fuzji i przejęć na kredytowanie SME. Nie wynika ono bezpośrednio z połączenia pomiędzy dwoma bankami, ale z przechwycenia i wykorzystania luki na rynku przez ich rywali. Niestety, zostało wskazane, ich szacunki budzą ogromne wątpliwości.

W innym badaniu [Berger i inni, 2001] dokonali analizy z punktu widzenia MSP i z wyjątkiem skrajnych przypadków⁷, nie zauważyli negatywnych relacji pomiędzy wielkością banku a możliwością uzyskania od niego kredytu.

Środkową i Wschodnią. Negocjacje pomiędzy UniCredit a Komisją Nadzoru Bankowego dotyczyły między innymi roli, jaką PEKAO S.A. wraz z Bankiem BPH S.A. odgrywałyby w grupie UniCredit. Wedle początkowych włoskich propozycji połączony bank faktycznie zostałby zdegradowany w hierarchii grupy, ponieważ zamiast odpowiadać bezpośrednio przed centralą w Mediolanie odpowiadałby przed centralą Bank Austria Credit Anstalt we Wiedniu.

⁷ Przedsiębiorstwo ma mniejsze szanse na otrzymanie bardzo niskiego kredytu od bardzo dużego banku oraz bardzo mały bank może unikać udzielania wysokich kredytów.

Natomiast [Keeton, 1996] zauważył negatywne efekty fuzji i przejęć jedynie w sytuacjach, kiedy centrala przejętego banku została faktycznie przeniesiona na dużą odległość (najważniejsze decyzje były podejmowane przez bank przejmujący).

Analiza prac ekonomistów amerykańskich dowodzi, że zjawisko fuzji i przejęć w sektorze bankowym i ich wpływ na rozwój MSP może być analizowane w wielu płaszczyznach. Ponadto ekonomiści ci w swoich pracach dowiedli istnienia wielu interesujących zależności. Dlatego autor uważa za wskazane dokonanie analizy procesów konsolidacyjnych pozostałych dużych sektorów bankowych (europejskiego oraz azjatyckiego) i ich wpływu na funkcjonowanie MSP oraz skonfrontowanie wyników tych analiz z badaniami amerykańskimi.

Bibliografia

- Berger A., Saunders A., Scalise J., Udell G., [1998], *The Effects of Bank Mergers and Acquisition on Small Business Lending*, „Journal of Financial Economics”.
- Berger A., Rosen R., Udell G., [2001], *The effect of market size structure on competition: the case of small business lending*, „Federal Reserve Board”.
- Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2004 r.*, [2006], Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Keeton W., [1996], *Do bank mergers reduce lending to businesses and farmers?*, „Economic Review Third Quarter”.
- Kościukiewicz P., [2005], *Mikro- i mezoekonomiczne skutki fuzji i przejęć w sektorze bankowym*, SGH, Warszawa, niepublikowana praca magisterska.
- Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2003-2004*, [2005], Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
- Rhodes S., [2000], *Bank Mergers and Banking Structure in the United States 1980-98*, „Board of Governors of the Federal Reserve System”, Staff Study.
- Takats E., [2004], *Banking Consolidation and Small Business Lending*, „European Central Bank, Working Paper Series”.
- Uwarunkowania, mechanizmy i skutki przejęć w Polsce na przykładzie sektora bankowego*, [2002], [pod. kier. A. Rapacki], Katedra Ekonomii II, SGH, Warszawa.

BANKING SECTOR MERGERS & ACQUISITIONS AND THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

Summary

The paper presents the influence of mergers and acquisitions in the banking sector on the development of small and medium-sized enterprises (SMEs).

The author discusses existing studies of banking sector consolidation and its influence on the development of SMEs. The article considers the influence of the relocation of bank headquarters after a merger or acquisition on lending to SMEs. It also examines the effects of consolidation on the bank's credit portfolio and the cost of credit for SMEs.

The work sums up analyses of how changes in banks' organizational structures affect lending to SMEs. In his research, the author uses studies of consolidation processes in the American banking sector.

Various American economists have reached conflicting conclusions with regard to the relationship between banking sector consolidation and lending to SMEs. These contradictions result from different research methods adopted by individual economists.